

RAPPORT

Ungdomsarbetslösheten - lärlingssystem och andra åtgärder för att bekämpa den

2009-06-29

Inledning

I denna rapport föreslås ett antal åtgärder för att minska ungdomsarbetslösheten. Rapporten är en delrapport från Folkpartiet liberalernas arbetsmarknadspolitiska grupp som har i uppdrag att lägga förslag inför landsmötet i november 2009.

Den arbetsmarknadspolitiska gruppen består av Erik Ullenhag, ordförande, samt riksdagsledamöterna Karin Pilsäter, vice ordförande, Tina Acketoft, Hans Backman, Agneta Berliner, Eva Flyborg samt Christer Nylander.

Sekreterare i arbetsgruppen är utredarna vid folkpartiets riksdagskansli Martin Andreasson samt Katarina Bergkvist.

Innehållsförteckning

Inledning.....	2
Innehållsförteckning.....	3
Sammanfattning	4
1. Ungdomsarbetslösheten i ett EU-perspektiv	5
2. Ungdomsarbetslösheten – hur ser den ut?.....	6
3. Vad beror den höga ungdomsarbetslösheten på?	7
3.1 Ingångslönens effekt på ungdomsarbetslösheten	8
3.2 Utbildningssystemet och ungdomsarbetslösheten.....	9
3.3 Arbetsmarknadslagstiftningen och ungdomsarbetslösheten	10
4. Så minskar vi ungdomsarbetslösheten	11
4.1 Lärlingsutbildning – Bättre koppling mellan skola och arbetsliv	11
4.2 Snabbt och effektivt stöd till unga som söker jobb	12
4.3 Lön efter erfarenhet ger unga bättre chans på arbetsmarknaden.....	13
4.4 Fler unga som startar företag.....	13
4.5 Hjälp till ökade kunskaper för svikna ungdomsgenerationer.....	14

1. Ungdomsarbetslösheten i ett EU-perspektiv

Sverige har under lång tid haft en hög ungdomsarbetslöshet. Oavsett konjunkturläge så har ungdomsarbetslösheten legat på en hög nivå jämfört med snittet för EU-15.¹ I maj 2009 var den svenska ungdomsarbetslösheten hela 30%.² År 2008, den senaste tidpunkten som det finns arbetslöshetsstatistik för alla EU-länder, så hade Sverige en ungdomsarbetslöshet på 20 procent, vilket var den fjärde högsta inom EU efter Spanien, Grekland och Italien. Den svenska ungdomsarbetslösheten ligger också betydligt över nivåerna i Tyskland och Danmark.

Diagram 1. Ungdomsarbetslösheten i Sverige 2000-2008

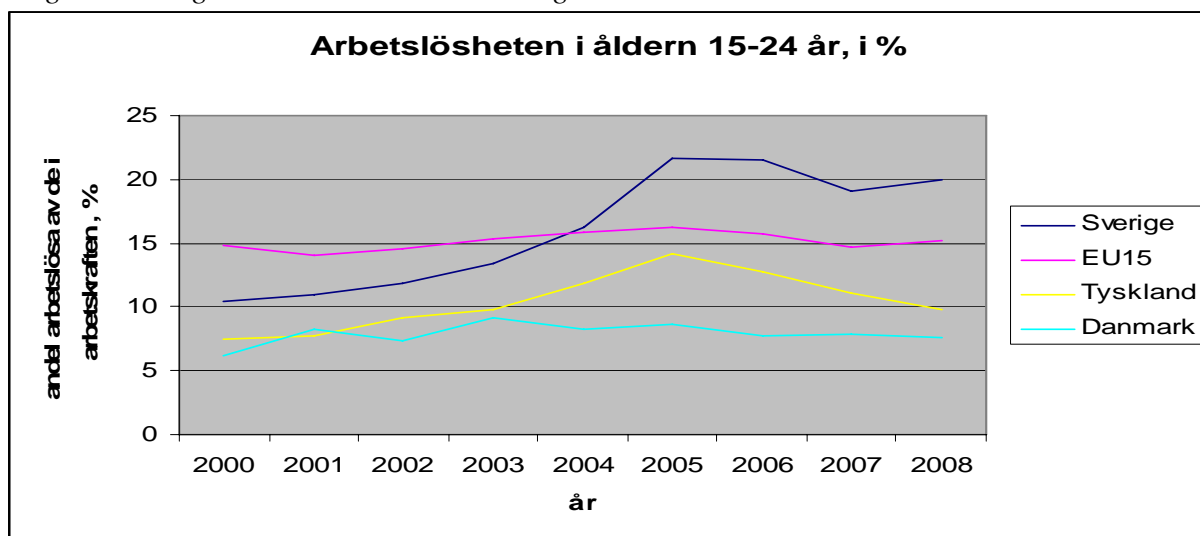
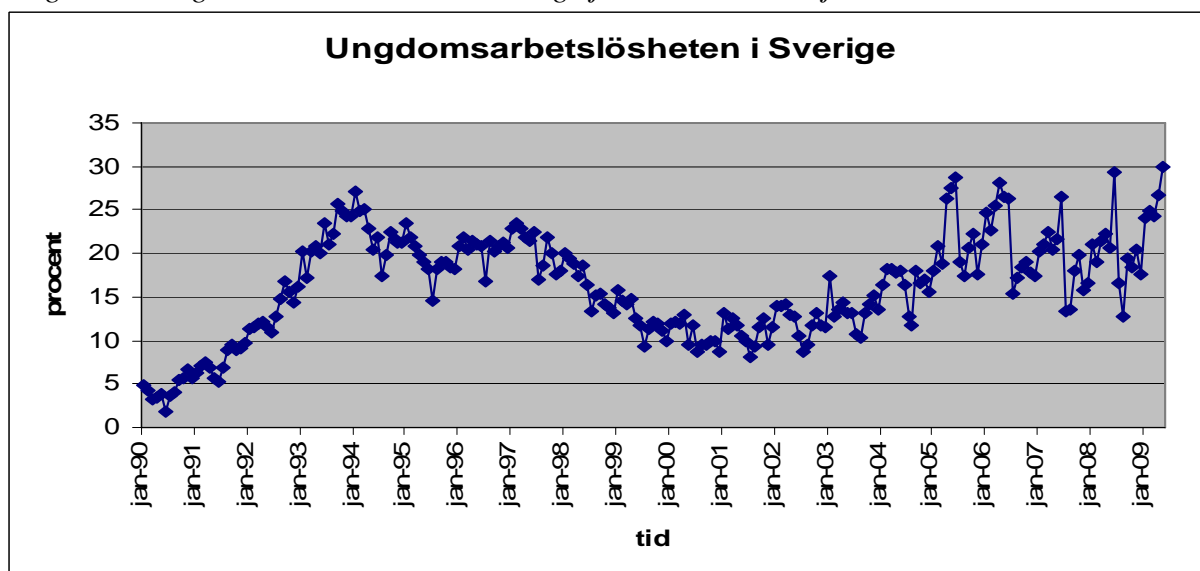

Diagram 2. Ungdomsarbetslösheten i Sverige januari 1990 - maj 2009

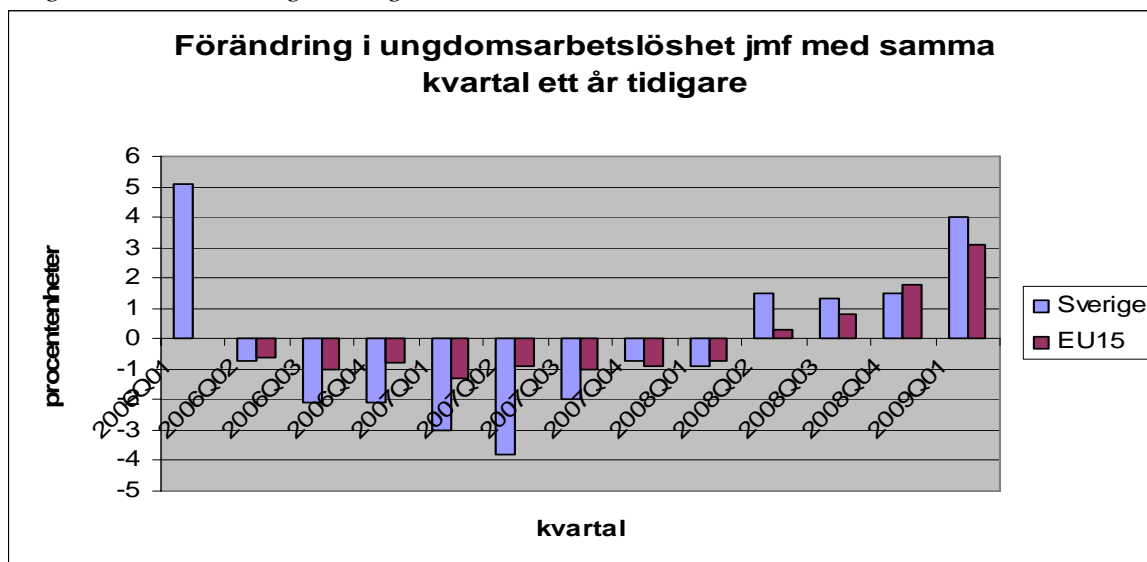
Källa: Eurostat

¹ Det är mer relevant att jämföra Sverige med de 15 "gamla" medlemsländerna än med hela EU 27. Ser man till hela EU27 har ungdomsarbetslösheten sjunkit över tiden, vilket troligen är en effekt av den mycket höga arbetslösheten i utgångsläget i de före detta kommunistländerna.

² Enligt SCB:s Arbetskraftsundersökning, gjord i maj månad. Heltidsstudenter som söker jobb räknas som arbetslösa.

Under den senaste högkonjunkturen så sjönk den svenska ungdomsarbetslösheten. Från och med tredje kvartalet 2006 minskade ungdomsarbetslösheten snabbare i Sverige än genomsnittet för EU 15. Från och med andra kvartalet 2008 har dock trenden vänt och ökningen av ungdomsarbetslösheten har varit snabbare i Sverige jämfört med i de gamla medlemsländerna (se grafen). På ett år steg den svenska ungdomsarbetslösheten med fyra procentenheter, från 20 till 24 procent. Det verkar alltså som att unga anställdes i relativt stor omfattning under högkonjunkturen, men att många av dessa nu i det sämre konjunkturläget blir av med jobbet.

Diagram 3. Förändringar i ungdomsarbetslösheten, kvartal ett 2006 – kvartal ett 2009

Källa: Eurostat

Hur hög ungdomsarbetslösheten är beror delvis på konjunkturläget. Under en lågkonjunktur ökar både den totala arbetslösheten och arbetslösheten för unga. För att rensa för sådana variationer kan man se till hur stor ungdomsarbetslösheten är i förhållande till den totala arbetslösheten. Denna kvot har i Sverige kontinuerligt ökat från 1998 och framåt.³ 2007 var ungdomsarbetslösheten över fyra gånger större än den totala arbetslösheten, vilket var den högsta kvoten bland alla EU-länder förutom Luxemburg.⁴ Ungdomsarbetslösheten i Sverige är alltså mycket hög i förhållande till den totala arbetslösheten.

2. Ungdomsarbetslösheten – hur ser den ut?

Sverige har en relativt hög andel av de unga på arbetsmarknaden. 2007 så var det i Sverige 46,3 procent av alla i åldern 15 till 24 år som befann sig på arbetsmarknaden, antingen genom att de jobbade, var arbetslösa eller studerade men aktivt sökte jobb. Det är något högre än genomsnittet för OECD som låg på 43,7 procent.⁵ I maj 2009 hade andelen unga på arbetsmarknaden i Sverige ökat till 53 procent, inklusive de studerande som sökte jobb.⁶

I debatten låter det ofta som att en bra bit över 20 procent av **alla** unga är arbetslösa. Så är det inte. Ser man till hur många av *alla i åldern 15 till 24 år som var arbetslösa och inte*

³ "Varför är den svenska ungdomsarbetslösheten hög?" Finanspolitiska rådet 2009/6

⁴ Källa: OECD

⁵ OECD: "Society at a glance 2009: OECD social indicators"

⁶ AKU maj 2009, SCB

samtidigt heltidsstuderande så var det 6,7 procent av alla unga.⁷ Detta ger lite perspektiv på siffrorna för ungdomsarbetslöshet. Sverige har en hög ungdomsarbetslöshet i ett europeiskt perspektiv, men det är inte över 20 procent av alla unga som är arbetslösa.

Hur allvarligt problem ungdomsarbetslösheten är beror bland annat på hur länge ungdomarna är arbetslösa. En högre andel unga är arbetslösa jämfört med andra åldersgrupper på arbetsmarknaden, men de är oftare arbetslösa kortare perioder. Den ökning av ungdomsarbetslösheten som skedde under 2000-talet bestod framför allt av en ökad korttidsarbetslöshet. 2007 var antalet unga som varit arbetslösa mindre än en månad betydligt fler än 1998. Det antal unga som varit arbetslösa mellan en och sex månader ökade också något mellan 1998 och 2007. Däremot så var det år 2007 färre unga som varit långtidsarbetslösa jämfört med 1998.⁸

Något som kan förklara den ökade korttidsarbetslösheten bland unga är utbyggnaden av högskolan och det ökade behovet bland studenter av att jobba extra. Mellan 1990 och 2007 fördubblades antalet studenter inskrivna på högskolan, till nära 400 000 studenter⁹. Unga svenskar studerar också förhållandevis länge och går ofta fram och tillbaka mellan studier och arbetsliv. Det bidrar troligen till att fler kortare arbetslöshetsperioder uppstår.

Det är alltså tydligt att unga arbetslösa i Sverige snabbare får jobb men också oftare blir arbetslösa jämfört med andra på arbetsmarknaden. Bland de unga arbetslösa så var det i maj 2009 14,1 procent som hade varit utan arbete mer än ett halvår, medan det bland alla arbetslösa var 25,7 procent som hade varit utan arbete i mer än ett halvår. Sverige har en högre ungdomsarbetslöshet än till exempel Tyskland, men samtidigt har Tyskland en betydligt högre långtidsarbetslöshet bland unga. Detta kan vara ett större problem än att fler unga är arbetslösa kortare perioder.

I den rådande lågkonjunkturen riskerar dock arbetslöshetsperioderna för unga bli både fler och längre. Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering, IFAU, har studerat konsekvenser av ungdomsarbetslösheten under den ekonomiska krisen i början på 1990-talet. De har följt 18- och 19-åringar som gick ut praktiska eller tvååriga gymnasieutbildningar och drar slutsatsen att en inledande period av arbetslöshet direkt efter gymnasieexamen höjde risken för fortsatta arbetslöshetsperioder i åtminstone fem år efter examen.⁹ Det finns därför risk för att de unga som kommer ut på arbetsmarknaden under denna lågkonjunktur får dåligt fäste på arbetsmarknaden under en längre period framöver. Därför är det angeläget att se över vad som går att göra för att förbättra möjligheterna för unga att komma in på arbetsmarknaden.

3. Vad beror den höga ungdomsarbetslösheten på?

Ungdomsarbetslösheten är alltså hög i Sverige och den har ökat under 2000-talet. Vad beror denna utveckling på?

OECD gjorde 2008 en genomgång av situationen för unga på arbetsmarknaden i Sverige och orsakerna till den höga ungdomsarbetslösheten. Att arbetslösheten i Sverige har varit ca fyra gånger högre för unga jämfört med för hela befolkningen beror enligt OECD framför allt på problem i det svenska utbildningssystemet och i arbetsmarknadens funktionssätt. Unga som

⁷ Den stora skillnaden mellan dessa två siffror beror på att många av dem som räknas som arbetslösa i SCB:s definition av ungdomsarbetslösheten är heltidsstudenter och på att arbetslöshetssiffran på över 20 procent inte relaterar till alla unga, utan bara till de unga på arbetsmarknaden.

⁸ "Varför är den svenska ungdomsarbetslösheten så hög?" – Finanspolitiska rådet 2009/6

⁹ Källa: SCB

⁹ "Har ungdomsarbetslösheten långsiktiga effekter?", Oskar Nordström Skans, 2004:13 IFAU

väljer yrkesutbildningar har efter dessa inte tillräckliga kvalifikationer för att direkt börja jobba och vara produktiva. Samtidigt är ingångslönerna höga. Strikta arbetsmarknadsregler kan också göra att arbetsgivare är tveksamma till att anställa unga vars kompetens är svår att bedöma. Genom den möjlighet till förlängda visstidsanställningar som regeringen genomfört är svenska arbetsmarknadsregler dock i dag flexiblare än tidigare.

3.1 Ingångslönens effekt på ungdomsarbetslösheten

Det finns en mängd forskningsstudier som undersöker om det finns något samband mellan ungdomars arbetslöshet och ungdomslönerna. Det verkar finnas konsensus kring att höga ingångslöner bidrar till ökad ungdomsarbetslöshet.

Nivån på ingångslönen påverkar framför allt arbetslösheten för ungdomar i låglönejobb och unga med låg utbildning. Studier visar också att höga minimilöner inte behöver öka den totala arbetslösheten, men att den påverkar sammansättningen av de arbetslösa så att de med lägre produktivitet i högre utsträckning blir arbetslösa. Därmed missgynnas utbildade unga av höga ingångslöner, särskilt om skolan inte håller hög kvalitet.

De nordiska länderna, som tillämpar kollektivavtalsreglering, har höga minimilönenivåer jämfört med övriga OECD länder. Danmark har högre kollektivavtalsenliga minimilöner än Sverige, men har trots det en lägre ungdomsarbetslöshet.¹⁰ En av förklaringarna är att de verkliga ingångslönerna i Danmark för väldigt många är lärlingslöner och de ligger på en lägre nivå än de svenska ingångslönerna.

I Sverige ligger minimilönenivåerna i genomsnitt på 61-71 procent av medianlönen för den privata sektorn. Det är en av de högsta nivåerna i förhållande till lönenivåerna i privata sektorn bland alla OECD länder. Det visar att Sverige har en mycket sammanpressad lönestruktur.

Per Skedinger har i en underlagsrapport till Globaliseringsrådet gjort en genomgång av lönenivåerna för en oerfaren 20-åring i ett okvalificerat yrke i ett antal viktiga kollektivavtal.¹¹ Den visar att det är stor skillnad i lönenivåerna mellan olika avtal, men att den reala lönenivån steg betydligt mellan 1995 och 2007 i samtliga kollektivavtal. Bland de största ökningarna återfinns i hotell- och restaurangavtalet, där ingångslönerna ökade med nära 50 procent i reala termer. Den lägsta löneökningen gjordes i kommunals avtal där den reala löneökningen var 20 procent under samma period. Antalet personer som tjänar minimilönen ökade också kraftigt mellan 1997 och 2007, enligt konjunkturinstitutet.

Det gör att de svenska ingångslönerna för unga har ökat kraftigt i reala termer det senaste decenniet och det särskilt i t.ex. hotell och restaurangsektorn där många unga jobbar. Allt fler unga ligger också på just minimilönenivån, vilket gör att minimilönen har fått ökad praktisk betydelse. Det är troligt att denna utveckling har bidragit till uppgången i

¹⁰ Enligt underlagsrapporten till globaliseringsrådet låg minimilönen i januari 2007 i Sverige på mellan 13800 och 16160 kronor i månaden beroende på avtalsområde. I Danmark var minimilönen, köpkraftsjusterad jämfört med Sverige, mellan 16 470 kronor och 17 180 kronor i månaden. Minimilönen i Storbritanien låg till exempel på 14 090 kronor och i Frankrike på 12 660 kronor efter köpkraftsjustering jämfört med Sverige. Det går inte att hitta siffror för ingångslöner i Tyskland, där de sätts genom en blandning av kollektivavtal och lagreglering.

¹¹ "En exkluderande arbetsmarknadsmodell? – Den svenska arbetsmarkandens trösklar i ett internationellt perspektiv" Per Skedinger IFN

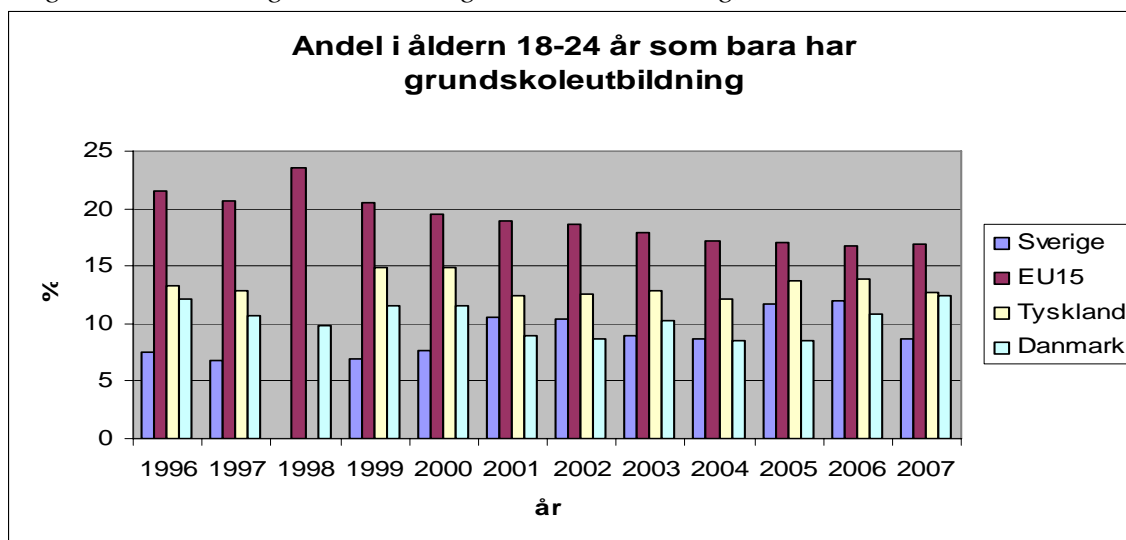
ungdomsarbetslösheten, men det är oklart hur mycket. Enligt Skedinger är det framför allt i tjänstesektorerna (som detaljhandel, hotell och restaurang) som anställda berörs av minimilönerna. I dessa sektorer sätter kollektivavtalen enligt Skedinger en hög tröskel för unga och gör det svårare för dem att ta sig in på arbetsmarknaden.

3.2 Utbildningssystemet och ungdomsarbetslösheten

En starkt bidragande förklaring till den höga ungdomsarbetslösheten i Sverige är brister inom utbildningsväsendet. OECD konstaterar att unga inom praktiska utbildningar saknar viktiga kunskaper när de gått klart gymnasiet och att de då inte är ”job ready”. I kombination med höga ingångslöner blir detta extra problematiskt.¹²

Ser man till statistiken över ungas utbildningsnivå i ett europeiskt perspektiv verkar Sverige stå sig relativt väl jämfört med Danmark, Tyskland och genomsnittet för EU 15. Man kan dock notera att andelen unga i åldern 18 till 24 år som bara har grundskoleutbildning har ökat över tiden i Sverige från 1996 och framåt, medan trenden för EU 15 har gått åt andra hållet.

Diagram 4. Andel unga med endast grundskoleutbildning, 1996 - 2007

Källa: Eurostat

Utvecklingen i Sverige med allt fler som bara har grundskoleutbildning kan bero på gymnasiereformen som genomfördes 1991. IFAU har utvärderat effekterna av att de tidigare tvååriga yrkesutbildningarna då förlängdes till tre år och gav högskolebehörighet. Analysen visar att förlängningen av yrkesutbildningarna ledde till att fler svaga elever hoppade av gymnasiet helt och att det inte medförde att fler läste vidare på högskolan.¹³ Utbildningssystemets utformning har därför gjort att unga som inte är intresserade av akademiska studier har missgynnats och fått en extra dålig start på arbetslivet.

Alliansregeringen genomför nu genomgripande förändringar på utbildningsområdet. Skolan ska fokusera på kunskap och svagare elever få bättre stöd. För att öka vägar in på arbetsmarknaden har regeringen bland annat infört en yrkeshögskola, yrkesvux och påbörjat försöksverksamhet med gymnasiala lärlingsutbildningar. Bland de unga som är långtidsarbetslösa är de med låg utbildning och dåliga studieresultat överrepresenterade.

¹² "OECD Economic Survey: Sweden", OECD 2008

¹³ "Förlängningen av yrkesutbildningarna på gymnasiet: effekter på utbildningsavhopp, utbildningsnivå och inkomster" Caroline Hall, IFAU

Förbättringar i utbildningssystemet, särskilt de praktiskt inriktade utbildningarna, är därför en viktig åtgärd för att motverka inflödet i långtidsarbetslöshet.

Regeringens finanspolitiska råd, lett av Lars Calmfors, anser att de reformer på utbildningsområdet som regeringen genomför kommer att gynna de ungdomar som löper störst risk att fastna i långtidsarbetslöshet och därför på sikt väntas förbättra arbetsmarknadssituationen för denna grupp.¹⁴ Finanspolitiska rådet poängterar också att tidigare arbetsmarknadsprogram för unga under (S) riskerade att låsa in unga i åtgärder.

Regeringen har sedan maktskiftet också gjort förändringar i arbetsmarknadsåtgärderna för unga. Tidigare hamnade unga efter 100 dagars arbetslöshet i ”ungdomsgarantin” som kommunen ansvarade för. Nu är i stället fokuset till en början (ca 180 dagar) helt på att hjälpa unga att hitta jobb, ”jobb-coaching”, och därefter finns möjlighet till t.ex. arbetspraktik. Enligt Finanspolitiska rådet är den här förändringen i huvudsak bra för de unga. De kommunala programmen var betydligt sämre på att uppnå en övergång till arbetslivet och hade inlåsnings effekter, vilket gjorde att det dröjde längre innan de unga fick jobb. Det kan dock vara negativt för de unga som har välidentifierade problem att de inte kan få tillgång till utbildning och praktik förrän efter 180 dagar.

3.3 Arbetsmarknadslagstiftningen och ungdomsarbetslösheten

Befintlig forskning tyder inte på att starkare anställningsskydd på arbetsmarknaden leder till högre arbetslöshet generellt, men däremot till högre arbetslöshet eller lägre sysselsättning för bland annat ungdomar. Unga och de med en sämre socioekonomisk bakgrund missgynnas och får svårare att få fäste på arbetsmarknaden.¹⁵

Forskningen visar också att just kombinationen höga ingångslöner och rigida arbetsmarknadsregler är extra olycklig för de unga. De negativa effekterna för unga av höga ingångslöner förstärks om det finns strikta anställningsregler.¹⁶ I Sverige är det därför troligt att de höga ingångslönerna i kombination med utformningen av arbetsrätten och otillräcklig kompetens bidrar till den höga ungdomsarbetslösheten.

Sverige har liksom en del andra länder i Europa på senare år ändrat regelverket på arbetsmarknaden och gjort det lättare med längre tidsbegränsade anställningar. Det har medfört att vi vid OECD:s senaste mätning av anställningsskyddets styrka i dag har betydligt flexibla anställningsskydd än för fem år sedan och i dag ligger i nivå med Danmark.¹⁷

Studier visar sig också att det är ungdomar som blir överrepresenterade i visstidsanställningar. Den uppluckring av arbetsrätten som har skett i Sverige kan vara en förklaring till att ungdomsarbetslösheten minskade snabbare i högkonjunkturen, men nu också ökar snabbare i lågkonjunkturen jämfört med snittet för EU.¹⁸ De nya möjligheterna till

¹⁴ ”Svensk finanspolitik. Finanspolitiska rådets rapport 2009”, Finanspolitiska rådet

¹⁵ ”Off to a good start? – Youth Labour market transition in OECD countries”- OECD Employment Outlook

¹⁶ “Minimum wages, labour market institutions and youth unemployment: A cross-national analysis”, Neumark and Wascher

¹⁷ OECD 2008, Working party on Employment, Employment Protection: Legislation and beyond

¹⁸ ”En exkluderande arbetsmarknadsmodell? Den svenska arbetsmarknadens trösklar i ett globalt perspektiv”, Underlagsrapport till Globaliseringsrådet.

visstidsanställningar kan alltså öka möjligheterna för unga att få jobb, men gör också att de oftare än andra grupper får tillfälliga anställningar.

4. Så minskar vi ungdomsarbetslösheten

4.1 Lärlingsutbildning – Bättre koppling mellan skola och arbetsliv

Regeringen genomför för tillfället en rad reformer för en skola som bättre fångar upp svaga elever och som fokuserar på kunskap. De yrkesinriktade gymnasieutbildningarna stärks också. De som inte vill läsa vidare på högskolan måste kunna få en bra praktisk utbildning med goda möjligheter att ta sig in i arbetslivet.

Flera länder som har mycket lägre ungdomsarbetslöshet än Sverige, som Tyskland och Danmark, har ett utbyggt lärlingssystem. En stor del av de praktiska yrkesutbildningarna sker där direkt på arbetsplatsen istället för på en gymnasieskola. Det gör att eleven får bättre kontakt med arbetslivet och får de kunskaper som behövs på en arbetsplats, vilket gör det lättare att ta sig in på arbetsmarknaden efter avslutad utbildning. Det är också attraktivt för många unga att bli lärlingar och få betalt under studietiden, istället för att genomgå praktiska gymnasie- eller högskoleutbildningar utan att få inkomst.

En av huvudförklaringarna till den lägre ungdomsarbetslösheten i exempelvis Danmark är att det danska systemet kännetecknas av stora inslag av traditionell lärlingsutbildning med kontrakt mellan arbetsgivare och lärling. Arbetsgivaren avlönar lärlingen för hans arbete. Trots kontraktets privata natur bestäms lärlingslönerna i kollektivavtal. Den danske lärlingen blir en, om än lågavlönad, "insider" som upplever sig som anställd hos en arbetsgivare på den lokala arbetsmarknaden. Den danska lärlingsutbildningen är en del av en "dansk modell" med låga trösklar och stark lokalt förankrade länkar till arbetslivet. Ett annat inslag är "ungarbejderne", det vill säga danska ungdomar mellan 15 och 18 som arbetar för reducerad lön ("halva lönen före 18").

I Danmark uppgår lärlingslönerna till runt halva ordinarie lönenivån, med viss variation mellan branscher. Ofta finns det elevhem knutna till skolorna som tillhandahåller billigt boende till lärlingseleverna. Varje utbildningsinriktning har ett ämnesråd där parterna är företrädare och principerna för lönesättning avgörs.

Den första fasen av utbildningen består av en teoridel som pågår i minst 20 veckor och som är helt inriktad på yrket. Därefter tecknas ett utbildningsavtal, vilket i princip är ett anställningsavtal, varefter den praktiska lärlingsfasen börjar. Den pågår i allt mellan 1,5 och 5 år. De första tre månaderna är en provperiod och därefter träder den ordinarie anställningstryggheten in. I Danmark finns ingen åldersgräns för lärlingar, det enda kravet är utbildning motsvarande grundskola. Det går alltså bra för 45-åringar att sadla om till nytt yrke genom lärlingssystemet.

I Sverige saknas i stort en fungerande arbetsmarknad för ungdomar som inte har en färdig yrkesutbildning och som inte vill läsa på högskolan. I Danmark skapar lärlingsplatser och ungdomslönerna en arbetsmarknad för unga som gör det enklare för dem att ta sig vidare i arbetslivet.

I Sverige har yrkesutbildningarna skett på gymnasieskolan med ofta alltför svag koppling till arbetslivet. Regeringen inledde därför hösten 2008 en försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning. Under våren 2008 fick skolhuvudmän ansöka om att få delta i försöksverksamheten och sammanlagt har nära 3 700 lärlingsplatser blivit beviljade. I den nya gymnasiala lärlingsutbildningen tillbringas en stor del av studietiden på en arbetsplats. Utbildningarna ska ses som ett kompletterande alternativ till de yrkesinriktade utbildningarna på gymnasiet.

För att denna utbildningsform ska kunna bli framgångsrik måste det vara attraktivt för arbetsgivarna att ta emot eleverna. Dessutom kan det finnas behov av ytterligare lärlingsutbildning efter avlagd gymnasieexamen för att den unga ska få fullgod kompetens, eller av att ha en lärlingsutbildning på arbetsplatsen som ett alternativ till gymnasieprogrammen. För att det ska kunna bli verklighet behövs det särskilda anställningsvillkor för lärlingar, precis som i t.ex. Danmark och Tyskland. En lärling ska under studietiden kunna ges en lärlingslön som är lägre än minimilönen enligt kollektivavtal och anställningsvillkoren i övrigt kan också behöva skilja sig från de ordinarie villkoren. Exakt hur detta ska se ut behöver utredas.

Den lärlingsanställning som vi vill införa innebär alltså att särskilda anställningsvillkor för en lärling ska kunna gälla och en lärlingslön kunna ges. Det finns redan i dag på svensk arbetsmarknad exempel på anställningsformer där vanliga anställningsvillkor inte fullt ut gäller. Exempelvis anställs yngre jurister vid domstolar på tidsbegränsade anställningar som tingsnotarier. Nyutexaminerade läkare har en särskild anställningsform som AT-läkare och i byggnadsavtalet finns en särskild anställningsform med lägre lön för oerfarna.

Erfarenheten från andra länder visar att eleverna i lärlingsutbildningar i mycket hög utsträckning får reguljära anställningar när utbildningen är klar. Ett utbyggt lärlingssystem är därför något som gynnar både unga, som får användbara kunskaper och ett jobb, och arbetsgivare som får anställda med rätt kompetens. Det finns redan i dag former av lärlingsutbildningar inom olika branscher, t.ex. i byggsektorn, som regleras i kollektivavtalen. Dessa ska kunna finnas kvar.

4.2 Snabbt och effektivt stöd till unga som söker jobb

Unga har ofta relativt goda möjligheter att få jobb och därför måste fokus hos arbetsförmedlingen i inledningsskedet ligga på att ”coacha” de unga för att hjälpa dem in på arbetsmarknaden. De unga måste snabbt få tillgång till jobbcoaching och annat jobbsökarstöd. Idag omfattas unga av den så kallade ”jobbgarantin för unga” efter tre månader av sammanhängande arbetslöshet. Den innebär att unga arbetslösa först under månad tre till sex får tillgång till jobbcoachning. Efter sex månader som arbetslös kan unga i normalfallet erbjudas andra åtgärder såsom till exempel arbetspraktik eller kortare utbildningar.

I det kärva läge som nu råder på den svenska arbetsmarknaden riskerar alltför många att få svårt att hitta ett jobb. Reglerna för att unga ska få tillgång till aktiva åtgärder på arbetsförmedlingen har tolkats som att åtgärder kan sättas in först efter sex månader, men regeringen har nu tydliggjort att åtgärder ska kunna sättas in redan efter tre månader. Regelverket bör dock göras ännu flexiblere och arbetsförmedlarna bör tidigt försöka fånga upp de unga som har svårt att få fäste på arbetsmarknaden. Det kan handla om att få in dem i arbetspraktik, utbildning eller kurs i att starta och driva eget företag. Jobbcoachning ska vara det första steget på arbetsförmedlingen, men unga med dåliga möjligheter att få jobb måste

kunna få tillgång till utbildning och andra åtgärder snabbare än idag. Mer resurser till arbetsförmedlingen kan därför behöva skjutas till.

Unga med akademiska studier bakom sig kan också få det svårare att få jobb nu i lågkonjunkturen. Utbildning är en färskvara som minskar i värde om den som satsat på att utbilda sig inte kommer i arbete. Även välutbildade unga måste få bättre hjälp att ta sig in på arbetsmarknaden. Därför bör det inrättas spetskompetensförmedlingar med kunskap om akademikers arbetsmarknad. De ska vara lokaliserade till högskoleorter och större städer och inriktade sig mot särskilda yrkeskategorier. De ska också kunna ta emot och hjälpa unga från hela landet som har lämplig kompetens. De ska även kunna förmedla praktikplatser till nyutexaminerade akademiker.

Det är också viktigt att såväl de unga som det privata näringslivet tar ansvar för de ungas situation på arbetsmarknaden. Väljer de unga utbildningar som motsvarar arbetsmarknadens behov så ökar möjligheterna att få jobb. Näringslivet kan bidra med trainee-platser och lärlingsplatser och därigenom hjälpa den unga generationen in på arbetsmarknaden.

4.3 Lön efter erfarenhet ger unga bättre chans på arbetsmarknaden

Sverige har en extremt sammanpressad lönestruktur. En undersköterska med flera års erfarenhet tjänar bara någon tusenlapp mer än en som just börjat jobba. En caféanställd med många års arbete bakom sig får bara något högre lön än en oerfaren 20-åring. Denna tillplattade lönestruktur är skadlig både för de yngre, som har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden, och för de äldre som inte får någon ersättning för sin kompetens. Konsekvensen blir att unga inte kan hävda sig på arbetsmarknaden och de äldre får dålig ekonomisk utdelning av erfarenhet och av att vidareutbilda sig.

Det senaste decenniet har ingångslönerna pressats upp kraftigt i branscher där ungdomar ofta får anställning, som inom hotell- och restaurangsektorn. Facken har ofta strävat efter höga ingångslöner snarare än en rimlig löneutveckling för de med erfarenhet. I Sverige är det parterna som är ansvariga för lönebildning och ingångslöner. Vi värnar den svenska modellen där arbetsmarknadens parter kommer fram till gemensamma lösningar. I den här frågan behöver därför både fack och arbetsgivare ta sitt ansvar.

Det handlar inte om massiva löneskillnader jämfört med idag, men om en ändrad inställning där lönen ska hänga ihop med kvalifikationer och motsvara kunskapsnivån. Det ger unga bättre chans att få ett arbete och ger dem större incitament att förbättra sin kompetens.

4.4 Fler unga som startar företag

Många unga har en positiv inställning till att starta företag och ett eget företag kan vara ett bra alternativ till att söka befintliga jobb. Sverige behöver också fler och växande företag. Unga kreativa personer kan ge ett viktigt tillskott till företagandet.

Idag kan bara de över 25 år få s.k. starta-eget-bidrag för att komma igång med det egna företaget. Den åldergränsen bör sänkas, förslagsvis till 20 år. Utbildningar för eget företagande ska också vara en viktig del i de alternativ som arbetsförmedlingen kan erbjuda unga arbetslösa.

Skolan måste också bli bättre på att ge unga de kunskaper de behöver för att framgångsrikt kunna driva sitt eget företag. I de yrkesinriktade gymnasieutbildningarna ska det enligt den nya skollagen ingå ett ”gymnasiearbete” som kan göras till exempel i form av ett företag eller i nära samarbete med företag. Det kan ge ytterligare en möjlig ingång till företagsvärlden.

4.5 Hjälp till ökade kunskaper för svikna ungdomsgenerationer

Bristerna i utbildningssystemet under socialdemokraternas tid vid makten har gjort att många unga hamnat vid sidan om arbetsmarknaden, med dåliga chanser att få jobb och med mycket svag kompetens.

Det är idag, i den rådande lågkonjunkturen, ett bra tillfälle att förbättra dessa ungdomars kompetens. Det behövs därför en särskild satsning för att nå dem som på grund av misslyckanden i skolan befinner sig längst från arbetsmarknaden. För att fånga upp och lyfta denna bortglömda ungdomsgeneration behövs en utbildningssatsning, där unga som aldrig avslutat högstadiet eller gymnasiet ska få särskilt stöd att återuppta och avsluta studierna.

Genom utbyggnaden av komvux och särskilt yrkesvux kommer många av dem som nu är i utanförskap kunna få en chans att höja sin kompetens och därmed möjlighet att komma in på arbetsmarknaden. Det kan komma att behövas ännu större satsningar för att möta behovet av höjd kompetens hos de unga som löper risk att fastna i långvarigt utanförskap. En väg att höja utbildningsnivån hos de unga är att ge de jobbcoacher som finns på arbetsförmedlingen i uppdrag att arbeta för att motivera unga att skaffa sig grundskole- och gymnasiekompetens.